

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΕΝΘΥΜΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΑΣΚΑΛΟ JEAN MARCADÉ

Δρ Βασιλική Μαχαίρα

Αρχαιολόγος, Ερευνήτρια Ακαδημίας Αθηνών

α ήθελα κατά πρώτον να ευχαριστήσω θερμά την Ένωση Φίλων της Ακροπόλεως, ιδιαίτερα δε την Έβη Τουλούπα, για την πρόσκλησή της να συμμετάσχω στην εκδήλωση αυτή προς τιμήν του Καθηγητή Jean Marcadé, στον οποίο είχα την τύχη να μαθητεύσω κατά τις μεταπτυχιακές σπουδές μου στο Paris I και υπό την καθοδήγηση του οποίου εξεπρόνησα τη διδακτορική διατριβή μου στο ίδιο Πανεπιστήμιο. Συγχωρήστε μου πάντως την προσωπική διήγηση μια και η εικόνα που θα δώσω δεν μπορεί παρά να είναι αρκετά υποκειμενική και –αναγκαστικά– εξαιρετικά αποσπασματική.

Το όνομα του Jean Marcadé είχα συναντήσει σποραδικά στη βιβλιογραφία κατά τα χρόνια των σπουδών μου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Πριν ακόμα φθάσω στο Παρίσι και στο Paris I, όπου σπούδασα μαζί του, είχα την πρώτη ευκαιρία να τον γνωρίσω στο Μουσείο Δελφών το καλοκαίρι του 1978, όπου νεαρή τελειόφοιτος της αρχαιολογίας υπηρετούσα ως έκτακτη αρχαιολόγος (επιστημονική βοηθός κατά την ορολογία της εποχής). Η φήμη του επλανάτο όχι μόνο μεταξύ των αρχαιολόγων αλλά και στο σύνολο του προσωπικού από τους συντηρητές έως τους αρχαιοφύλακες· μια απέραντη τρυφερότητα συνόδευε τις διηγήσεις τους, ενώ ο καθένας με τον τρόπο του εξήρε τις συμβολές του. Εκεί έμαθα από την καλή συνάδελφο Βάννα Κομνηνού, μαθήτριά αυτή του Philippe Bruneau, ότι ο Jean Marcadé είχε το προσωνύμιο "l'œil de la coupure"! Έτσι, πριν ακόμα γνωρίσω τον πανεπιστημιακό δάσκαλο, είχα την ευκαιρία να γνωρίσω τον αρχαιολόγο-δάσκαλο, σε χώρο όπου πολύ συχνά θεωρείται υποτιμητικό να εργάζονται πολλοί από τους νέους συναδέλφους, στις αποθήκες του Μουσείου, και όχι ανάμεσα σε μνημειώδη γλυπτά ή σημαντικές συνθέσεις, αλλά με ευτελέστατα κομματάκια, που στην καλύτερη περίπτωση το μέγεθός τους έφθανε τα λίγα εκατοστά και τα οποία κατέγραφα στο ευρετήριο της Εφορείας¹. Δεν δίσταζε να αναρωτηθεί για τα πάντα ούτε και να ζητά τη συνδρομή ενός άλλου ματιού, ακόμα και του πιο άπειρου. Κατάλαβα όμως αργότερα ότι αυτό ήταν το πρώτο μάθημά του: ότι δηλαδή η προσωπική παρατήρηση δεν υποκαθίσταται από τη μελέτη, ότι τα λανθασμένα ή τα ελλιπή δεδομένα δεν μπορεί παρά να εκτρέψουν και την πορεία της έρευνας!

Από τη μαθητεία μου στον Καθηγητή Jean Marcadé σταχυολογώ μόνο ορισμένα περιστατικά που σκιαγραφούν τις γενικές γραμμές των μεταπτυχιακών σεμιναρίων στο Paris I τα χρόνια εκείνα. Χώρος διεξαγωγής τους, κάθε δεύτερη εβδομάδα, Πέμπτη, ώρα 2-4, η glaciale το χειμώνα αίθουσα 307 στο Institut d'Art. Ακροατήριο πολυποίκιλο: καθηγητές, ερευνητές, με νεώτερους τους μόλις διδάκτορες Marianne Hamiaux και Antoine Hermary και κάποιους λίγους μεταπτυχιακούς. Από τη διαπραγμάτευση επί μέρους θεμάτων της πλαστικής ή την κριτική παρουσίαση νέων βιβλίων έως τον προβληματισμό για πιο ειδικά μνημεία ήταν μερικά από τα θέματα του σεμιναρίου, που έφερε τον γενικό τίτλο «ελληνιστική γλυπτική». Θέματα από τα κλασικά χρόνια, όπως η ζωφόρος του ναού του Ιλισού (με πρόσφατες δύο δημοσιεύσεις: Picón 1978· Krug 1979), η παριανή πλαστική του 5ου αι. π.Χ. (Κώστογλου-Δεσποίνη 1979) που είχε παρουσιαστεί από τον B. Holtzmann, κυρίως όμως ελληνιστικά, όπως η Αφροδίτη του Δοιδάλα, οι γυναικείες ντυμένες μορφές (Linfert 1976), εκτενέστερα οι *Pudicitiae*, αργότερα μνημεία, όπως η εξέδρα του Εσμούν (από τη Σιδώνα, στο Μουσείο Βηρυτού) που μόλις είχε δημοσιευτεί (Stucky 1984), αλλά και άλλα υπό δημοσίευση (Atalay 1985). Αναζητούσε πάντα μια κριτική προσέγγιση εκ μέρους μας και θυμάμαι την προτροπή του να μη χρησιμοποιούμε ως όχημα μιαν αυθεντία, προκειμένου να στηρίξουμε μια παλαιότερη ή νέα ερμηνεία με δικά μας επιχειρήματα. Όταν σε κατ' ιδίαν συνεργασία σχολίαζε κάποιος ένα άρθρο ή βιβλίο, ερχόταν χωρίς χρονοτριβή η πρόταση για μια ολοκληρωμένη παρουσίαση της κριτικής στο σεμινάριο· έτσι μου έλαχε η παρουσίαση της διδακτορικής διατριβής του E. Künzl² τρεις μήνες μετά την άφιξή μου στο Παρίσι: να παρουσιάσω δηλαδή στη γαλλική γλώσσα ένα γερμανικό βιβλίο.

Εναλλακτικά, ανά 15ήμερο, χώρος διδασκαλίας ήταν οι αίθουσες των ελληνικών και ρωμαϊκών αρχαιοτήτων στο Λούβρο· από τα πολλά «μαργαριτάρια» που τύχαινε να ακούσουμε από τους επισκέπτες, θυμάμαι μια κυρία που επίμονα ρωτούσε, γιατί εμείς έχουμε τη δυνατότητα να αγγίζουμε τα αγάλματα. Παρά την εξήγηση που της δόθηκε, τεκμηριωμένη με το έγγραφο του Λούβρου, αυτή χολωμένη συνέχιζε να μονολογεί ότι

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΕΝΘΥΜΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΑΣΚΑΛΟ JEAN MARCADÉ

δεν καταλαβαίνει για ποιο λόγο αυτή δεν έχει δικαίωμα να «χαϊδέψει» τα αγάλματα³!

Κάθε 15 μέρες, όταν η διδασκαλία ελάμβανε χώρα στην αίθουσα, ακολουθούσε ο έλεγχος της πορείας των εργασιών, *mémoire de maîtrise* ή διδακτορική διατριβή (όποιος δεν ήταν παρών θα έπρεπε να επιστρατεύσει κάποια πολύ σοβαρή δικαιολογία).

Στην εποχή που δεν υπήρχαν ακόμα ηλεκτρονικοί υπολογιστές, πράγμα που σημαίνει πολύ απλά ότι έπρεπε να γράφουμε και να ξαναγράφουμε κεφάλαια από την αρχή, τα σχόλια και οι διορθώσεις του, εκτενέστατα και λεπτομερή όσον αφορά την ουσία και την επιστημονική τεκμηρίωση, επεκτείνονταν και στη μορφή του κειμένου, ενώ δινόταν εξαιρετική έμφαση στη γλώσσα. Παράλληλα δεν εφεύδατο χρόνου και κόπου για να γράφει εκθέσεις αξιολόγησης για μια υποτροφία ή για να ρυθμίσει με τη διοίκηση θέματα που ταλάνιζαν τους φοιτητές· και εδώ οφείλω να ομολογήσω ότι αυτό που αποκαλούμε στην Ελλάδα γραφειοκρατία ωχριά μπροστά στη *maître* του είδους, που είναι η γαλλική. Αντίστοιχες ωστόσο απαιτήσεις για συστηματική και αδιάλειπτη μελέτη και παρουσία είχε και από τους φοιτητές του.

Είναι αλήθεια ότι ενώπιον μιας προϊούσης έκπτωσης

παντός είδους αξιών, εκτιμώ ακόμα περισσότερο την πίεση εκείνη, την αγωνία και τα άγχη, τις πίκρες κάποιες φορές ή την ικανοποίηση. Είναι μια συγκομιδή που στην πορεία μας σωρεύεται ως περιουσία και που δεν αποκτάται ούτε εν μια νυκτί ούτε ανώδυνα.

Όταν, μερικά χρόνια μετά, ανέλαβα τη μελέτη των ελληνιστικών γλυπτών της Ρόδου⁴, διεπίστωσα για άλλη μια φορά ότι ο Καθηγητής Marcadé διδάσκει με παντοίους τρόπους⁵· δεν υπάρχει θέμα γλυπτικής, εικονογραφίας, λατρείας, που να μην έχει αντιμετωπίσει στο σημείο αναφοράς που έχει τον τίτλο *Au Musée de Délos*. Πρέπει όμως να αποκρυπτογραφηθεί!

Ως αρχαιολόγος έχει αφήσει το στίγμα του στον ευρύτερο ελληνικό χώρο· από τον δάσκαλο, σε μένα τουλάχιστον, μένει η ανεξάντλητη διαθεσιμότητά του, όποτε ζήτησα τη συνδρομή του ακόμα και μετά την ολοκλήρωση των σπουδών μου.

Η υποθήκη του προς τους λίγους, που ασχολούμαστε ακόμα με τη γλυπτική σε πείσμα των καιρών και των νέων ιδεολογημάτων, είναι ο τρόπος εργασίας του, όπως αποτυπώνεται στο έργο του. Και, στο μέτρο που η έρευνα προχωρεί συμπληρωματικά και συσσωρευτικά, μένει σε μας να αξιοποιήσουμε τη διδασχά του.

¹ Επρόκειτο κυρίως για πολύ μικρά θραύσματα προερχόμενα από τις μετόπες της Θόλου της Μαρμαριάς, βλ. τη σχετική βιβλιογραφία: Marcadé 1977 II, 142-151· Marcadé 1979, 151-170· Marcadé 1986, 169-173· Marcadé 1986b, 625-632.

² E. Künzl, *Frühhellenistische Gruppen* (1968).

³ «caresser les statues».

⁴ Β. Μαχάιρα, *Ελληνιστικά Γλυπτά Ρόδου. Επιστημονικός Κατάλογος*. Τόμος I (ετοιμάζεται η έκδοση).

⁵ Marcadé 1969, 469-496· βλ. πολύ σχηματικά για τις σχέσεις Δήλου και Ρόδου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Atalay 1985: E. Atalay, “Un nouveau document votif hellénistique à Éphèse”, *RA*, 195-204.

Κώστογλου-Δεσποίνη 1979: Αικ. Κώστογλου-Δεσποίνη, *Προβλήματα της παριανής πλαστικής του 5ου αιώνα π.Χ.*

Krug 1979: A. Krug, “Der Fries des Tempels am Ilissos”, *AntPl* 18, 7-21.

Linfert 1976: A. Linfert, *Kunstzentren hellenistischer Zeit. Studien an weiblichen Gewandfiguren*.

Marcadé 1969: J. Marcadé, *Au Musée de Délos. Étude sur la sculpture hellénistique en ronde-bosse découverte dans l'île*.

Marcadé 1977: J. Marcadé, “Observations sur les sculptures décoratives de la Tholos de Marmaria à Delphes”, *Bulletin de la classe de Beaux Arts, Academie Royale de Belgique* 59, 142-151.

Marcadé 1979: J. Marcadé, “Les metopes mutilées de la tholos de Marmaria à Delphes”, *CRAI*, 151-170.

Marcadé 1986: J. Marcadé, “Les sculptures décoratives de la Tholos de Marmaria à Delphes: état actuel du dossier”, στο *Archaische und klassische griechische Plastik*, 169-173.

Marcadé 1986b: J. Marcadé, “Nouveaux fragments de plaque d'une métope de la Tholos de Marmaria à Delphes”, *BCH* 110, 625-632.

Picón 1978: C.A. Picón, “The Ilissos Temple reconsidered”, *AJA* 82, 47-81.

Stucky 1984: R.A. Stucky, *Tribune d'Echmoun: ein griechischer Reliefzyklus des 4. Jhs v.Chr. in Sidon*.

